

فرمانده معظم کل قوا: «اگر مهارت دیپلماتیک به کار گرفته شود، بسیاری از تهدیدها می‌تواند به فرصت‌ها تبدیل گردد».
(۱۳۷۹/۰۵/۲۵)

مقاله پژوهشی: طراحی الگویی از کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در

اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران

یعقوب یوسفوند،^۱ علی اصغر کاظمی زند،^۲ ابوالقاسم طاهری^۳ و سیدمصطفی ابطحی^۴

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۸/۰۸

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۵/۲۳

چکیده

تحول در مأموریت نیروهای مسلح از مسائل نظامی و میدان نبرد به مسائل مستشاری، همکاری‌جویانه و میدان دیپلماسی و گفتگو، زمینه را برای تعاملات دفاعی بین کشورها فراهم نموده است. به‌گونه‌ای که، امروزه بسیاری از کشورها سعی می‌کنند با استفاده از روش‌های غیرقهری، مسالمت‌آمیز و کم‌هزینه همچون دیپلماسی دفاعی و مذاکره، در راستای تحقق سیاست‌های دفاعی خود گام برداشته و بر اساس داده‌های به‌دست آمده از تعاملات دفاعی، در تصمیم‌گیری‌ها و تدوین سیاست‌های دفاعی آینده، عقلانی‌تر عمل نمایند. در این تحقیق تلاش شده الگویی از چگونگی کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌های آینده دفاعی ارائه گردد. برای این کار، با استفاده از روش میدانی (مصاحبه)، داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده براساس نظریه داده‌بنیاد، تجزیه و تحلیل کیفی گردیده‌اند. جامعه آماری این تحقیق شامل ۲۲ نفر از استادان، صاحب‌نظران، پژوهشگران و کارشناسان مربوط به حوزه پژوهش است که با استفاده از روش تعیین نمونه‌گیری زنجیره‌ای (گلوله برفی) انتخاب شده‌اند. نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که استفاده مؤثر از دیپلماسی دفاعی

۱. دانشجوی دکترای علوم سیاسی گرایش سیاست‌گذاری عمومی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران - yousefvand.amir90@gmail.com

۲. استاد روابط بین‌الملل و عضو گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) - aakazemi@hotmail.com

۳. استاد علوم سیاسی و عضو گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران - Dr.taheri@yahoo.com

۴. استادیار علوم سیاسی و عضو گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران - m.abtahi@gmail.com

در اجرای سیاست‌های دفاعی آثار و پیامدهای مثبتی را در سطح ملی و بین‌المللی برای نظام ج.ا.ایران به همراه دارد. افزون بر آن، نقش مؤثری در شکل دادن به داده‌های سیاست دفاعی، اثربخشی به تصمیم‌گیری‌های آینده سیاست‌گذاران و تسهیل در دستیابی به هدف‌های دفاعی و نظامی، ایفا می‌کند.

واژگان کلیدی: دیپلماسی دفاعی، قدرت نرم، سیاست‌گذاری دفاعی، سیاست دفاعی.

مقدمه

از جمله هدف‌های بلندمدت و کارویژه‌های اصلی دولت‌ها، دفاع از کشور و تولید امنیت است که در این راستا بیشتر کشورها سعی می‌کنند با تدوین مطلوب‌ترین و کارآمدترین سیاست‌های دفاعی-امنیتی و اجرای موفقیت‌آمیز آن سیاست‌ها، این خیر عمومی را برای جامعه رقم بزنند.

یکی از ابزارهای غیرقهری و مسالمت‌آمیزی که هم به تدوین مطلوب و هم اجرای موفقیت‌آمیز سیاست‌های دفاعی-امنیتی کمک می‌کند، دیپلماسی دفاعی است. این موضوع به‌گونه‌ای است که امروزه بهره‌گیری از آن در عرصه روابط خارجی و دفاعی، بین واحدهای سیاسی نظام بین‌الملل مرسوم گردیده و گسترش یافته است. کشورهایایی که از این ابزار در راستای تحقق هدف‌ها و سیاست‌های دفاعی-امنیتی خود درست استفاده نمایند، پیروزی‌های قابل توجهی را در حوزه دفاع و امنیت بدون صرف هزینه‌های گزاف نظامی، به ارمغان خواهند آورد. چرا که «به‌کارگیری دیپلماسی دفاعی، روندی نظام‌مند در قالب تولید و کاربست قدرت نرم به‌منظور پیشگیری و مقابله با تهدیدهایی است که یک واحد سیاسی با آن‌ها مواجه می‌گردد. به عبارت دیگر، دیپلماسی دفاعی به‌عنوان سازوکاری برای بهره‌گیری از قدرت نرم در سیاست دفاعی کشورهاست، که به‌منظور مقابله با تهدیدها صورت گرفته و دارای رویکردی نرم‌افزارگرایانه می‌باشد» (پیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۰-۹) افزون بر این، می‌تواند روندهای اقتناع‌سازی در حوزه راهبردی را به‌وجود آورد. (پوستینچی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۸)

اقتناع‌سازی فرایندی است که از خلال آن تلاش می‌شود تا نگرش دیگران تغییر داده شود. به عبارت دیگر، فرایندی است که مخاطب را به سوی پذیرش یک عقیده، نظر یا

عمل توسط روش‌های عقلانی و نمادین هدایت و به جای استفاده از زور و اجبار از راه توسل به جذابیت‌ها صورت می‌گیرد. (افتخاری و ذوالفقاری، ۱۳۹۳: ۲۱۰)

به طور کلی، دیپلماسی دفاعی به واسطه ماهیت نرم‌افزارگرایانه و رویکرد اقناع‌سازی‌اش، می‌تواند بدون تحمیل هزینه‌های گزاف نظامی، تحقق سیاست‌ها و هدف‌های دفاعی موردنظر را تسریع و تسهیل نماید. بنابراین با اجرای دیپلماسی دفاعی فعال، هدفمند و مبتنی بر برنامه و نقشه راه، نه تنها می‌توان به اجرای موفقیت‌آمیز سیاست‌های دفاعی نائل شد، بلکه می‌توان با کسب اطلاع و آگاهی از وضعیت بازیگران بین‌المللی، حجم بالایی از اطلاعات و دانش را در اختیار تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران دفاعی قرار داده و تدوین سیاستی مطلوب را رقم زد.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

حفظ بقا، یا دفاع و تأمین امنیت همواره در اولویت اول هدف‌های هر دولت قرار دارد. از این رو، دولت‌ها هنگام ورود به حوزه سیاست‌گذاری دفاعی با این سؤال مواجهند که چگونه می‌توانند یک خط‌مشی یا سیاست دفاعی مناسب را تدوین و اجرا نمایند که امنیت پایدار در کشور تأمین گردد. در راستای پاسخ به این سؤال، بسیاری از کشورها سخت تلاش می‌کنند بیشترین استفاده را از ظرفیت‌های قدرت نرم و سخت خود به عمل آورند و امنیت پایدار را برای کشور رقم بزنند. یکی از این ظرفیت‌ها، ظرفیت‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی است. دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزاری نرم و صلح‌آمیز در روابط دفاعی بین کشورها، ضمن مشروعیت‌سازی برای سیاست‌های دفاعی، موجب کاهش دشمنی بین کشورها شده و شرایطی مطلوب را برای گسترش ارزش‌های ملی و حیاتی فراهم نموده و تحقق هدف‌ها و منافع را آسان‌تر می‌کند.

ج.ا.ایران به‌دلیل موقعیت ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک خود همواره در معرض تهدیدهای فراوانی از زمان گذشته تا به امروز قرار گرفته و همیشه با معمای امنیت روبرو

بوده است. (قاسمی و نگهدار، ۱۰:۱۳۹۲) همان‌گونه که اشاره شد، مقابله با تهدیدهای فرارو و تحقق هدف‌ها و سیاست‌های دفاعی، نیازمند بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانایی‌های نرم به‌همراه توانایی‌های سخت است. قدرت نرم دیپلماسی دفاعی، به‌عنوان بخشی از قدرت نرم کشور در کنار سیاست خارجی، از توانایی بالایی برای کاهش تهدیدها برخوردار بوده و می‌تواند ظرفیت اقدام و اثرگذاری ج.ا.ایران در روابط خارجی را ارتقا بخشد. حال سؤال اینجاست که چگونه ج.ا.ایران می‌تواند از ظرفیت‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی استفاده مؤثر نماید؟ به‌عبارت دیگر، الگوی مناسب برای استفاده مؤثر از ظرفیت‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی برای ج.ا.ایران کدام است؟

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

معمای امنیت و اینکه چگونه می‌توان امنیت و آسایش را برای مردم تأمین کرد، همواره یکی از دغدغه‌های اصلی کشورهاست. امروزه به‌واسطه راهبرد جنگ نرم قدرت‌های بزرگ در مبارزه علیه دیگر کشورها، تأمین امنیت و آسایش برای مردم، پیچیدگی‌های خاصی پیدا کرده و توجه به بهره‌برداری از ظرفیت‌های قدرت نرم همچون دیپلماسی از اهمیت روزافزونی برخوردار گردیده است. ج.ا.ایران نیز با توجه به نوع نظام سیاسی و اختلاف‌های گسترده عقیدتی که با قدرت‌های غرب به‌ویژه آمریکا دارد، همواره در معرض تهدیدهای نرم قرار دارد. از این‌رو، تلاش برای افزایش ظرفیت‌های قدرت نرم در کنار قدرت سخت، همچون قدرت نرم دیپلماسی دفاعی برای ایجاد امنیت، بقا و حفظ موجودیت نظام امری ضروری است؛ چرا که در شرایط پیچیده دنیای امروزی، حرکت به سوی هدف‌ها، نیازمند توجه به این بُعد از قدرت بوده و بی‌توجهی به آن، تضعیف توان دفاعی و در نتیجه تهدید موجودیت نظام را به‌دنبال خواهد داشت. بنابراین، اهمیت طراحی الگویی از چگونگی کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در اجرای سیاست‌های دفاعی اینجا نمایان می‌شود.

۳-۱. پیشینه تحقیق

در راستای موضوع تحقیق، پژوهش‌های مناسبی انجام گرفته است، در جدول شماره

(۱) به برخی از این پژوهش‌ها اشاره شده است:

جدول شماره (۱): پیشینه تحقیق

ردیف	پژوهشگر	موضوع تحقیق	خلاصه تحقیق
۱	نادر ساعد (۱۳۸۹)	دیپلماسی دفاعی: تأملی شناختی و کاوش در مبادی	این پژوهش به بررسی دیپلماسی دفاعی در پرتو شناخت میبانی، سطوح و کارکردهای آن در رویکرد دولت‌ها و همچنین استلزام‌های تقویت روند طراحی و مدیریت نظام‌مند دیپلماسی دفاعی کشور پرداخته است.
۲	نادر ساعد و قاسم علیدوستی (۱۳۹۰)	دیپلماسی دفاعی تطبیقی و ترسیم سازواره الگوی مدیریت آن در ج.ا.ایران	راهبرد سازواره مدیریت دفاعی به‌عنوان بهره‌گیری از نگرش نظام‌مند در روندهای امنیت‌سازی تلقی می‌شود. که در این روند، ائتلاف و یا ضدائتلاف می‌تواند بخشی از آن باشد. هر بازیگری تلاش دارد تا شکل خاصی از کنش راهبردی را در محیط مبتنی بر آنارشی شکل دهد. در چنین فرآیندی، ضرورت‌های مدیریت راهبردی ایجاد می‌کند که بازیگران از سازوکارهای مربوط به کنش دفاعی به‌موازات بهره‌گیری از راهبردهای دیپلماتیک استفاده نمایند. هرکدام از این گزینه‌ها را می‌توان بخشی از مطلوبیت راهبردی ایران در تأمین امنیت ملی و منطقه‌ای دانست.
۳	زهره پوستین‌چی و همکاران (۱۳۹۱)	نشانه‌ها و کارکردهای دیپلماسی دفاعی پویا	این مقاله، به بررسی نشانه‌ها و کارکردهای دیپلماسی دفاعی پویا پرداخته و بیان می‌دارد، محور اصلی دیپلماسی دفاعی ایران را باید در ائتلاف‌گرایی برای مقابله با تهدیدهای ناشی از سیاست بین‌الملل و بازیگران مؤثر در نظام سلطه دانست. در چنین شرایطی هرگونه ائتلاف‌گرایی باید به موازات سیاست قدرت مورد توجه قرار گیرد.
۴	علیرضا فرشچی و مرتضی اسمعیلی (۱۳۹۲)	دیپلماسی دفاعی در پرتو رویکرد چین به مسئله امنیت	این مقاله، به دنبال واکاوی مفهوم امنیت دیپلماسی دفاعی چین است و با طرح این سؤال که با توجه به دگردیسی مفهوم امنیت، دیپلماسی دفاعی چین چگونه تعریف می‌شود؟ نتایج حاکی از آن است که دیپلماسی دفاعی چین نه تنها در امور نظامی، بلکه به‌مثابه یکی از مهم‌ترین برنامه‌های دستگاه سیاست خارجی چین، نقش مهمی را در مرادوات این کشور با بازیگران نظام بین‌الملل و تأمین هدف‌ها و منافع ملی دارد.

ردیف	پژوهشگر	موضوع تحقیق	خلاصه تحقیق
۵	سعید پیرمحمدی (۱۳۹۵)	شاخص‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران	این پژوهش، نشانه‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران را در پرتو شاخص‌هایی چون برخورداری از اقتدار معنوی، استقلال و عدم تعهد به قطب‌های قدرت جهانی، الهام‌بخشی، میراث فرهنگی، مردمی‌سازی دفاع در قالب رهنماة دفاع همه‌جانبه، هویت اسلامی- ایرانی و یکپارچگی ملی، سوابق افتخارآمیز دوران دفاع مقدس و بازدارندگی نرم مورد بررسی قرار داده است.
۶	حسین مینایی و همکاران (۱۳۹۶)	ارزیابی راهبرد دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در وضعیت موجود	این مقاله با هدف ارزیابی راهبرد دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران و به منظور افزایش و آشنایی مسئولان و کارگزاران از وضعیت فعلی؛ نقاط قوت و ضعف آن نوشته شده است. نتایج پژوهش، نشان می‌دهد که دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در وضعیت موجود رضایت‌بخش نیست و نتایج این پژوهش در ترسیم وضعیت مطلوب دیپلماسی دفاعی بسیار مؤثر است.

وجه افتراق این پژوهش با پژوهش‌های دیگر این است که این پژوهش، به دنبال ارائه الگویی از چگونگی کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی است به گونه‌ای که بتواند بیشترین اثربخشی ایجاد نماید. اما دیگر پژوهش‌ها، بیشتر در حوزه شناخت مبانی، شاخص‌ها و سطوح دیپلماسی دفاعی و همچنین کارکردها و آثار آن به تحقیق و بررسی پرداخته‌اند.

۴-۱. سؤال تحقیق

برای استفاده مؤثر از ظرفیت‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، چه الگوی مناسبی را می‌توان ارائه کرد؟

۵-۱. هدف تحقیق

طراحی الگویی از کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در جهت اجرای موفقیت‌آمیز سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، به گونه‌ای که بتوان مهارت دیپلماتیک را افزایش داده و بسیاری از تهدیدها را به فرصت تبدیل کرده و افزون بر این، داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری‌های آینده در حوزه دفاعی را تهیه کرد.

۶-۱. روش تحقیق

این پژوهش، از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی بوده که تلاش شده از راه مصاحبه با صاحب‌بنظران، کارشناسان و مجریان مرتبط با موضوع پژوهش، اطلاعات و داده‌های لازم گردآوری، و به بررسی موضوع پرداخته شود. مصاحبه‌های انجام شده در پژوهش فعلی با رویکردی اکتشافی صورت گرفته و هدف از آن پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش است. جامعه آماری این تحقیق شامل استادان، صاحب‌بنظران، پژوهشگران و کارشناسان و مجریان مربوط به حوزه این پژوهش است که در این راستا از راه روش تعیین نمونه‌گیری زنجیره‌ای، تعداد ۲۲ نفر که در زمینه این پژوهش دارای شناخت و تخصص لازم بودند، شناسایی و به‌عنوان حجم نمونه مشخص گردید که باتوجه به ماهیت پژوهش، از راهبرد نظریه داده‌بنیاد برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده که هدف عمده آن، تبیین یک پدیده از راه مشخص کردن عناصر کلیدی آن پدیده است. (Strauss&Corbin, 1998:76) نظریه داده‌بنیاد یک نظریه نیست، بلکه روش‌شناسی برای کشف نظریه‌های خوابیده در دل داده‌هاست.

۱-۶-۱. ویژگی‌های جامعه آماری

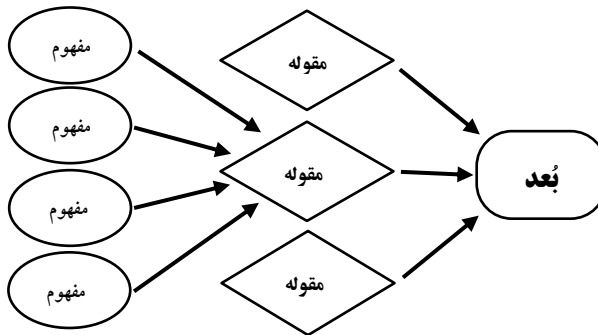
همان‌گونه که اشاره شد جامعه آماری این پژوهش شامل استادان، صاحب‌بنظران، پژوهشگران، کارشناسان و مجریان مربوط به حوزه پژوهش است که ویژگی‌های آن به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول شماره (۲): ویژگی‌های جامعه آماری

رشته تحصیلی						سطح تحصیلات			
جمع	معارف اسلامی	مدیریت	سیاست‌گذاری علم و فناوری	جغرافیای سیاسی	علوم راهبردی دفاعی و امنیت ملی	علوم سیاسی و روابط بین‌الملل	جمع	دانشجوی دکتری	دکتری
۲۲	۲	۳	۱	۱	۵	۱۰	۲۲	۳	۱۹

۱-۶-۲. روش تحلیل داده‌ها

باتوجه به روش پژوهش، متن مصاحبه‌ها با استفاده از نرم‌افزار «مکس کیودا» (MAXQDA) نسخه ۱۲ موردتحلیل قرار گرفته و با استفاده از روش کدگذاری (کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی) که نقش کلیدی در فرایند نظریه‌سازی ایفا می‌کند و منطق نظریه داده‌بنیاد است، مفاهیم و مقوله‌های اصلی تعیین گردیده است. در مرحله اول کدگذاری یعنی کدگذاری باز، مفاهیم بسیاری از دل مصاحبه‌ها به دست آمده که با پالایش این مفاهیم، داده‌ها به مقوله‌های کمتر تقلیل یافته است (شکل شماره (۱)). مفاهیم در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، زیرمقوله‌هایی از نوع کدهای باز هستند که وظیفه‌شان ارائه جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. مقوله‌ها، در مقایسه با مفاهیم انتزاعی‌تر بوده و سطحی بالاتر را نشان می‌دهند.

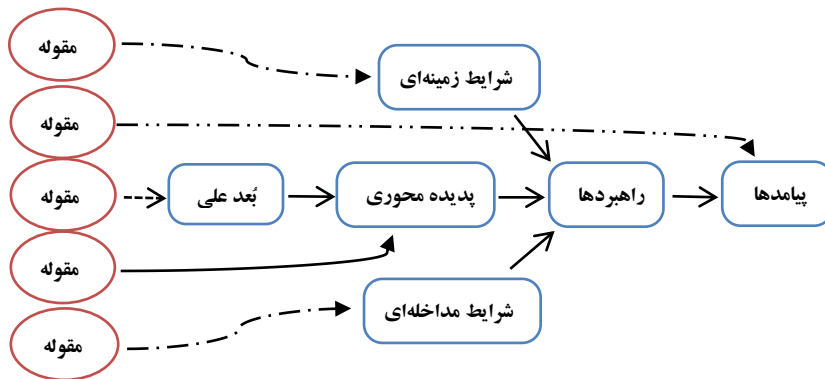

شکل شماره (۱): چگونگی کدگذاری و تعیین مقوله‌ها و ابعاد پژوهش

در مرحله دوم کدگذاری که به آن کدگذاری محوری گفته می‌شود، باتوجه به عناصر نظریه داده‌بنیاد (یعنی شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پیامدها و راهبردها) پدیده محوری تعیین، ارتباط سایر عناصر با آن مشخص، و گزاره‌های حکمی (قضایا) پژوهش بیان گردیده است. گزاره‌های حکمی، فرضیه‌هایی است که روابط بین مقوله‌ها و عناصر با پدیده محوری را در الگوی ارائه شده روشن می‌کنند (شکل شماره (۲)).

- «شرایط علی»: مقوله‌هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری اثر می‌گذارند.

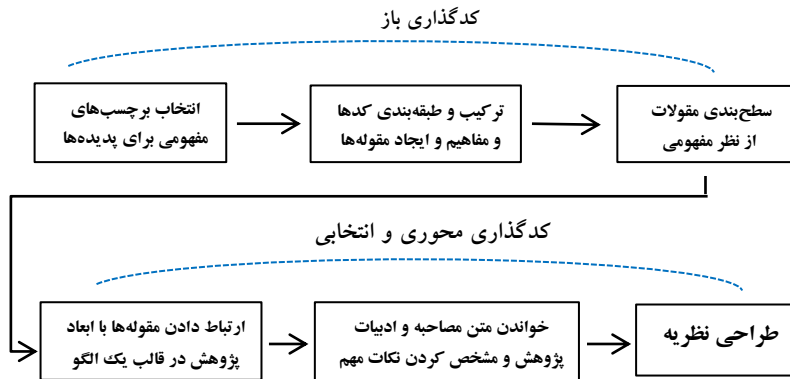
- «زمینه»: شرایط زمینه‌ای عمومی که بر راهبردها اثر می‌گذارند.
- «مقوله محوری»: یک صورت ذهنی از پدیده‌ای که اساس فرایند است.
- «شرایط مداخله‌گر»: شرایط ویژه‌ای که بر راهبردها اثر می‌گذارند.
- «راهبردها»: کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های ویژه‌ای که از پدیده محوری منتج می‌شود.
- «پیامدها»: خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها. (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۴)

شکل شماره (۲): الگوی غالب کدگذاری محوری. (Creswell, 2004:401)

در مرحله سوم که کدگذاری انتخابی نام دارد، مقوله‌ها بهبود و یکپارچه می‌گردند. به عبارت دیگر، یک نظریه از روابط بین مقوله‌های موجود در الگوی کدگذاری محوری به نگارش درآمده و شرحی انتزاعی بر کاربست دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست دفاعی ج.ا.ایران ارائه می‌گردد.

شکل شماره (۳) مسیر انجام و تکمیل تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر را براساس نظریه داده‌بنیاد نشان داده است.

شکل شماره (۳): مسیر انجام و تکمیل تجزیه و تحلیل داده‌ها

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲. دیپلماسی دفاعی و ماهیت نرم‌افزارگرایانه آن

مأموریتی که دیپلماسی دنبال می‌کند ناظر بر حراست از تمامیت ارضی، سیاسی و اقتصادی یک کشور است. (کاظمی، ۲۵۹:۱۳۹۳) دیپلماسی، فن و هنر بهره‌گیری از کلیه امکانات در جهت تأمین منافع ملی در صحنه روابط بین‌الملل است. (ایزدی، ۳۹:۱۳۸۶) تأمین هدف‌های ملی در حوزه دفاعی، به اقتضای قبض و بسط مفهوم دفاع و همچنین شرایط محیط امنیتی بین‌المللی، دارای سیالیت و انعطاف است. امروزه در سیاست‌های دفاعی، توجه به مؤلفه‌های محیط روابط خارجی در معادله فرصت/تهدید، موضوعی عمومی است. ضرورت مدیریت این محیط بر پایه مقدرات، منابع و منافع ملی است که کاربرست دیپلماسی در حوزه دفاع، معنا و مفهوم یافته و به تکوین مفهوم دیپلماسی انجامیده است. (فرشچی و اسمعیلی، ۱۲:۱۳۹۲)

«دیپلماسی دفاعی عبارت است از فعالیت‌هایی مانند انجام گفتگوهای امنیتی، راهبردی و سطح بالا، تبادل‌های آموزشی و حرفه‌ای نظامی، واردات و صادرات تسلیحات و تجهیزات نظامی، برگزاری رزمایش و تمرین‌های نظامی مشترک و مانند آن از سوی کشورها». (Shea, 2005: 33) بر این مبنا، سعی دیپلماسی دفاعی بر آن است که از راه مراودات صورت گرفته، بیشترین توافق را میان دولت‌ها در حوزه دفاعی برقرار ساخته و ضریب امنیتی میان آن‌ها را افزایش داده تا به سیاست‌های دفاعی خود دست یابد. به عبارت

دیگر، «دیپلماسی دفاعی به عنوان سازوکاری است که نقش مهمی در دستیابی به هدف‌های سیاست‌های امنیتی یا خارجی ویژه کشورها ایفا می‌کند». (مینایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۰)

دیپلماسی دفاعی امروزی، برخلاف دیپلماسی دفاعی سنتی که مبتنی بر سیاست قدرت بوده، بر تعامل با دشمنان بالقوه، حسن زمامداری و حقوق بشر و توانمندی دولت برای مواجهه با مشکلات امنیتی خود تأکید دارد. دیپلماسی دفاعی به عنوان شاخه نظامی دیپلماسی عمومی ظهور یافته که مبتنی بر درک افزایش هماهنگی و همگرایی اشکال نظامی و غیرنظامی ارتباطات راهبردی به واسطه دیپلماسی عمومی است. در واقع دیپلماسی دفاعی نوین می‌پذیرد که هدف‌های قدرت سخت می‌تواند به وسیله ابزارهای قدرت نرم به دست آید. (Cotterly & Foster, 2004: پیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۲)

به اعتقاد «جوزف نای»، نیروهای نظامی هم می‌توانند از رهگذر ایجاد تعاملات گسترده میان کشورها در دوران صلح، در فرایند تولید قدرت نرم سهم باشند. در این شرایط یک نیروی نظامی خوب اداره شده، می‌تواند به عنوان منبعی از جذابیت به شمار آید. (پیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۳)

بنابراین دیپلماسی در ذات خود یک اقدام نرم‌افزارگرایانه بوده و تولیدکننده قدرت نرم برای یک کشور است. قدرت نرم، قدرت واپایش و هدایت دیگران مبتنی بر رضایت است. در قدرت نرم جذابیت، رضایت، تشویق و ترغیب عامل شکل‌دهی به علایق، تمایلات و ترجیحات دیگران است. در این رابطه زور، اجبار و تهدید کاربردی ندارد. کشوری که از این توان اثرگذاری برخوردار باشد، دارای قدرت است. این قدرت به گونه‌ای ناملموس و نامحسوس، با استفاده از جاذبه‌های اعتقادی و فرهنگی، ارزش‌های سیاسی و اجتماعی جهان‌شمول، سیاست‌های مشروع و عامه‌پسند، هنجارها و رفتارهای معقول و انسانی، چهره‌ای موجه و تصویری مثبت از خود ارائه و موجب جذب دیگران و تغییر رفتار آن‌ها می‌شود. در دیپلماسی، دانش، توان اقناع کردن، اعتماد به نفس، هوش و استعداد ذاتی دیپلمات، مقاومت در مذاکره، خونسردی و... از جمله عوامل ایجاد قدرت نرم هستند.

۲-۲. کارکردهای دیپلماسی دفاعی

دیپلماسی دفاعی دارای توان ایجاد پدیدارها و تأسیسات دفاعی-امنیتی و گشودن دریچه‌هایی جدید بر روی روابط بین‌الملل در معنای عام و خاص است. توانی که در درجه اول و در سطح کلان، به قدرت‌سازی و تولید امنیت مربوط می‌شود. افزون‌براین، نیروهای مسلح می‌توانند فراتر از مأموریت‌های جنگی، دفاع را از مجرای صلح‌سازی سلبی (بازدارندگی) و ایجابی (گسترش فرایندهای ایجاد و حفظ صلح)، پایدار ساخته و حتی در توسعه ملی (اقتصادی و صنعتی) نیز ایفاگر نقش‌های مؤثری در پرتو همین دیپلماسی دفاعی باشند. (ساعد، ۱۳۸۹: ۷۹) در زیر به برخی از کارکردهای دیپلماسی دفاعی اشاره می‌شود:

۲-۲-۱. قدرت‌سازی و تولید امنیت مطلوب

کشورها بیش از آنکه برای امنیت خود به تولید قدرت نیاز داشته باشند، نیازمند آن هستند که قدرت (موجود) خود را برای امنیت به‌کار گیرند. این به کارگیری زمانی محقق می‌گردد که ابزارهای متنوعی از قدرت استفاده شود. تهدیدها در طیفی گسترده قرار داشته و نمی‌توان برای مقابله با هر تهدید، از قدرت و ابزار نظامی استفاده نمود. از سوی دیگر ضرورت‌های راهبردی ایجاب می‌کند روش‌های دیگری برای واپایش و کاهش تهدیدها شناسایی شود. دیپلماسی در ساختار سیاست خارجی (ستتی) نمی‌تواند به چنین نیازهایی پاسخ گوید. بنابراین به موازات دیپلماسی ستتی باید شکل دیگری از الگوهای متقاعدسازی را مورد استفاده قرار داد. نظامیان فقط در شرایط جنگ رودرروی هم قرار نمی‌گیرند؛ آن‌ها باید پیش از آغاز جنگ و نبرد نشانه‌هایی را منتقل نمایند که عامل بازدارنده به‌شمار می‌رود. (Brodie, 1949: 477)

۲-۲-۲. ثبات‌سازی و ایجاد صلح

ثبات‌سازی شامل جلوگیری از بروز مناقشه‌ها و حل و فصل آن‌ها می‌شود. یک دیپلماسی دفاعی فعال می‌تواند بسترساز همکاری و همکاری موجد هماهنگی، هماهنگی نیز باعث درهم‌تنیدگی و گره‌خوردگی سرنوشت کشورها شود. طبیعی است در چنین شرایطی،

ضریب احتمال وقوع مناقشه‌ها به حداقل کاهش خواهد یافت. افزون بر این، دیپلماسی دفاعی دارای این ظرفیت است که حتی اگر منازعه‌ای رخ دهد، بتواند از راه برقراری ارتباط با طرف‌های درگیر، شرایط را برای پایان دادن به درگیری فراهم نماید. دیپلماسی دفاعی، ابزاری برای تقویت ظرفیت‌های حمایت از صلح دولت‌های شریک است. (Mulloy, 2007:2)

۲-۲-۳. توسعه‌سازی؛ خدمت به توسعه اقتصاد ملی

یکی دیگر از کارکردهای دیپلماسی دفاعی، خدمت‌رسانی به توسعه اقتصاد ملی از راه‌های گوناگون است. ایجاد امنیت دفاعی و تقلیل آسیب‌پذیری در برابر تهدیدها، امنیت عمومی و امنیت ملی را ارتقا داده و این امنیت پایدار، زمینه‌ساز توسعه و آبادانی کشور خواهد بود. در پرتو این امنیت، سرمایه‌گذاری ملی رشد خواهد یافت، اقتصاد ملی جذابیت لازم را برای سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد خواهد کرد؛ و به‌ویژه این‌که رشد صنایع نظامی هم از جهت کاهش وابستگی یا نیاز به واردات محصولات نظامی (یا تبدیل واردات اقلام عادی به اقلام پیشرفته) و هم افزایش صادرات تسلیحات و محصولات نظامی، بر تولید ناخالص ملی و روند ارزآوری و در نتیجه؛ تقویت بنیه دفاعی کشور تأثیر زیادی خواهد گذاشت. پیدایش مکتب اقتصاد دفاع در حوزه دانش نظامی، بر پایه همین اثرگذاری‌های متقابل استوار است که بخش دفاعی را درکنار بهره‌مندسازی از منابع عمومی درآمدی کشور، به تولیدکننده ثروت تبدیل نماید. (ساعت، ۱۳۸۹: ۸۲)

۲-۲-۴. واپایش (کنترل) تسلیحات

واپایش تسلیحات به فرایندی گفته می‌شود که افزون بر تمرکز بر محدودسازی، بلکه سلب حق اکتساب و کاربرد ابزارهای مادی جنگ، درپایان، نابودی کامل تمام یا یک دسته ویژه‌ای از تسلیحات را تعقیب می‌نماید. (Elliot&Reginald, 1989: 272) دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزاری اجتناب‌ناپذیر برای تأمین امنیت ملی، با اتکای بر همکاری و همفکری قادر است در جهت خلع سلاح و تحدید تسلیحاتی مؤثر واقع شده و هزینه‌های اقدام در محیط امنیتی را کاهش دهد. دیپلماسی دفاعی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماتیک (دو و

چندجانبه) و از طریق شفاف‌سازی و اعتمادسازی میان دولت‌ها به‌ویژه در عرصه نظامی، ایجاد جبهه مخالف با تولید، انباشت و گسترش سلاح‌های کشتار جمعی و نامتعارف در عرصه بین‌الملل و پیوستن به پیمان‌های خلع سلاح بین‌المللی، زمینه‌آپایش تسلیحات، خلع سلاح منطقه‌ای و بین‌المللی و کاهش هزینه‌های نظامی را فراهم می‌نماید. البته «دیپلماسی دفاعی از یک‌سوی دیگر بر توسعه توان و کم و کیف تجهیزات و سخت‌افزار نظامی و همچنین توسعه قدرت ملی دفاعی برای مقابله با بازدارندگی و همچنین امکان‌سازی ایجاد و تقویت نیروهای مشترک دفاعی و ساختارهای امنیتی منطقه‌ای تاکید دارد». (مقی، ۱۳۸۵: ۴۲)

۲-۲-۵. وابستگی متقابل در روابط دفاعی

در کانون عملیاتی دیپلماسی دفاعی، دولت‌ها می‌کوشند تا از امتیازات و توانایی‌های خود در حوزه نظامی برای وابسته کردن دیگر کشورها به خود، افزایش وابستگی متقابل امنیتی، جلب اعتماد، جلوگیری از بروز منازعه، حل منازعه‌ها، ایجاد چارچوب‌های امنیتی منطقه‌ای، مبادلات دفاعی و انتقال هدف‌های سیاست دفاعی خود به بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی و مانند آن استفاده کنند. (روحی، ۱۳۸۵: ۲۵)

۲-۳. سیاست دفاعی و رویکرد آینده‌نگری در تصمیم‌گیری‌های دفاعی

با توجه به محیط‌های پیچیده داخلی و بین‌المللی حال و آینده، طراحی سیاست‌های دفاعی و نظامی یک علم و هنر بسیار ظریف و دقیق به‌شمار می‌رود. (حسنلو، ۱۳۸۸: ۱۵۴) تصمیمات و سیاست‌های دفاعی، خروجی فرایند سیاست‌گذاری دفاعی است که به تصویب دولت رسیده است. دو معنا از مفهوم سیاست دفاعی قابل برداشت است: در معنای اول، سیاست دفاعی، خط‌مشی‌های کلی (اعم از نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و...) یک دولت به منظور دفع تهدیدهای امنیتی است. امروزه امنیت و به تبع آن دفاع، به عرصه‌هایی فراتر از عرصه نظامی گسترش یافته است. دولت‌ها برای حفظ امنیت خود از

اهرم‌های مختلفی سود می‌جویند. جنگ اقتصادی، سلاح تبلیغات و جنگ روانی، رقابت‌های علمی و فناورانه و دیگر ابزارهای قدرت، هر یک به تنهایی یا باهم برای رویارویی با دشمنان به کار گرفته می‌شوند. فرایند هماهنگی این ابزارها برای دفع تهدید و تأمین هدف‌های امنیتی را سیاست دفاعی می‌گویند. از این نظر، سیاست دفاعی با اصطلاحاتی چون سیاست امنیت ملی و راهبرد ملی مترادف است. در معنای دوم، آن بخش از سیاست‌های یک دولت که بیشتر متوجه مسائل نظامی است را سیاست دفاعی می‌نامند. از این دیدگاه، سیاست دفاعی با سیاست نظامی مساوی است و در کنار دیگر سیاست‌های دولت مانند سیاست اقتصادی و سیاست آموزشی قرار می‌گیرد. (حسینی جیردهی، ۱۳۸۷: ۴۶)

به عبارت دیگر، در نگاه کلان، سیاست دفاعی به معنای خط‌مشی‌هایی است که برای دفع تهدیدها و برقراری امنیت پیگیری می‌شود. (زهدی و عسگری، ۱۳۸۷: ۱۴۱) اما در نگاه خرد، سیاست‌های دفاعی به فعالیت‌های نظامی دولت که شامل تدوین و اجرای برنامه‌ها و رهنامه نظامی می‌شود، اطلاق می‌گردد. (Lider, 1983:347)

مهم‌ترین هدف‌هایی که دولت‌ها در سیاست‌های دفاعی خود دنبال می‌کنند عبارتند از:

(۱) دفع تهدیدها؛

(۲) پیشگیری از جنگ و مناقشه‌های نظامی منطقه‌ای یا حل و فصل آن‌ها؛

(۳) قدرت‌سازی و قدرت‌افزایی؛

(۴) انسجام‌بخشی به راهبرد و برنامه‌های دفاعی کشور.

ویژگی بارز این هدف‌ها آن است که دارای سطح کلان بوده و با ماهیت سیاست دفاعی همگونی و تناسب دارد. (yarger, 2006:120) بنابراین، سیاست دفاعی تصمیم گرفته شده در پاسخ به تهدیدهای داخلی و خارجی، در جهت حفظ تمامیت ارضی، حاکمیت و استقلال کشور است که به وسیله نیروهای مسلح و از راه ابزارهای مختلفی چون دیپلماسی دفاعی به اجرا در می‌آید.

کشورها با توجه به شرایط محیطی و نوع تهدیدها، مقدرات ملی و هدف‌هایی که دارند، سیاست‌های دفاعی ویژه‌ای را در پیش می‌گیرند که به طور معمول با سایر کشورها

متفاوت است. آرمان‌ها، منافع ملی و امنیت ملی محور تمامی امور و اقدام‌های دولت‌ها بوده و جزو ارزش‌های حیاتی یک کشور به‌شمار می‌روند. (تهامی، ۱۳۹۰: ۲۰۴) با توجه به ماهیت این ارزش‌ها، یکی از رویکردهایی که در روند تدوین سیاست‌های دفاعی بایستی وجود داشته باشد، رویکرد آینده‌نگری و تفکر راهبردی در تصمیم‌گیری‌های دفاعی است. حاکمیت این رویکرد در فرایند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری دفاعی موجب می‌گردد که «سیاست‌گذاران به روشنی نتایج سیاست را طراحی کرده و براساس آمار و پیش‌بینی‌های آگاهانه از روندهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، نگرش مناسب و بلندمدت را که بر آن سیاست اثر می‌گذارد برای حداقل ۵ سال آینده، معین کنند». (غریب‌زندی، ۱۳۹۰: ۴۹) تصمیم‌های راهبردی مسیرهایی را برای تصمیم‌های کوچک و اقدام‌های آینده تعیین می‌کند. (خدادحسینی و عزیزی، ۱۳۹۴: ۲۳)

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها

۳-۱. اعتبار یافته‌های تحقیق

در گردآوری اطلاعات و داده‌ها بایستی شیوه‌ای به‌کار گرفته شود که اطلاعات و داده‌های باکیفیت بالا، دقیق و موثق استخراج شود، چرا که کیفیت و اعتبار هر پژوهش تا اندازه زیادی به کیفیت اطلاعات و داده‌های گردآوری شده بستگی دارد. (میرزایی، ۱۳۹۰: ۲۰۴) به همین خاطر، شیوه گردآوری اطلاعات و داده‌ها، یا به عبارتی، ابزار سنجش باید از روایی و پایایی لازم برخوردار باشد تا محقق بتواند داده‌های متناسب با تحقیق را گردآوری نموده و از به‌وسیله این داده‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها، فرضیه‌های موردنظر را بیازماید و به سؤال تحقیق پاسخ دهد. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۶: ۱۵۵). در مورد اعتبار یافته‌های این پژوهش که از راه مصاحبه به‌دست آمده است، سؤال‌های مصاحبه با بهره‌گیری از تجربه‌های کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه پژوهش طرح گردیده، به گونه‌ای که بتواند محقق را در یافتن پاسخ سؤال پژوهش یاری نماید. افزون بر این، سؤال‌های مصاحبه به‌صورت کتبی در زمان‌های مختلف با مصاحبه‌شوندگان مطرح گردیده و بر مبنای ساختار پژوهش، شفاف و دارای

کم‌ترین ابهام بوده است. همچنین انتخاب جامعه آماری مرتبط با موضوع پژوهش، و به عبارتی انجام مصاحبه با استادان، پژوهشگران، صاحب‌نظران، کارشناسان و مجریانی که در حوزه موضوع پژوهش از آگاهی و دانش لازم برخوردار هستند، بیانگر پایایی روش مصاحبه و اعتبار بالای یافته‌های این پژوهش است.

۲-۳. تحلیل یافته‌های تحقیق براساس عناصر نظریه داده‌بنیاد

در این تحقیق براساس نظریه داده‌بنیاد، داده‌های خام مصاحبه‌ها در سه رویه باز، محوری و انتخابی کُدگذاری شده‌اند. به گونه‌ای که کدهای استخراج‌شده از مصاحبه با صاحب‌نظران درمورد چگونگی کاربست دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی، در قالب ۹۱ مفهوم، ۱۵ مقوله و ۶ بُعد (شرایط علی، پدیده محوری، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها) دسته‌بندی شده است. در ادامه به تشریح هر یک از ابعاد تحقیق پرداخته خواهد شد.

۳-۲-۱. شرایط علی به کارگیری قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی

ج.۱.۱. ایران

شرایط علی عبارت است از حوادث، شرایط یا رویدادهایی که به گسترش و وقوع پدیده‌ای می‌انجامند. براساس دیدگاه مشارکت‌کنندگان تحقیق، سه مقوله تأمین امنیت ملی، تحقق هدف‌ها و منافع ملی و ارتقای عملکرد سازمان‌های دفاعی به‌عنوان شرایط علی استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.۱.۱. ایران شناسایی گردید. این سه مقوله، موجب ظهور و بروز پدیده‌ای به نام بهره‌گیری مؤثر و اثربخش از قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی شده و آن را تقویت می‌کند.

جدول شماره (۳): شرایط علی کاربرست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی

ج.ا.ایران

مفاهیم	مقوله	ابعاد
شناسایی تهدیدها و فرصت‌ها	تأمین امنیت ملی	تأمین امنیت ملی
مقابله با تهدیدها		
تأمین امنیت		
تحقق و پیاده‌کردن راهبرد بازدارندگی		
ضرورت دفاع از کشور و نظام سیاسی در ابعاد نرم و سخت	تحقق اهداف و منافع ملی	
حفظ اسلام و منافع اسلامی در تعاملات بین‌المللی		
حفظ استقلال و تمامیت ارضی		
ایجاد ثبات و اقتدار برای نظام سیاسی و رویکردهای دفاعی		
گسترش منافع تا قاعدهٔ هرم	ارتقای عملکرد سازمان‌های دفاعی	
افزایش کارکرد سازمان‌های دفاعی		
بهره‌گیری از جایگاه وزارت دفاع و نیروهای مسلح در تحقق هدف‌ها و سیاست‌ها	سازمان‌های دفاعی	
تعیین مسئولیت‌ها و وظایف نیروهای مسلح در بخش‌های گوناگون دفاعی		

۳-۲-۲. پدیده محوری تحقیق

مقوله محوری در نظریهٔ داده‌بنیاد، یک صورت ذهنی از پدیده‌ای است که اساس فرایند است. حادثه یا واقعه‌ای که سلسله کنش و واکنش به سوی آن هدایت شده تا آن را اداره کند. (محمدی فاتح، ۱۳۹۴) پدیده محوری این تحقیق، استفادهٔ مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران است. ظرفیت دیپلماسی دفاعی همان منابع و توانایی‌های مادی و معنوی کشور است که موجب تحقق هدف‌های دیپلماسی دفاعی می‌شود. هرچه این منابع و توانایی‌ها اثرگذارتر و جذاب‌تر باشند، توانایی و قدرت نرم آن‌ها برای تعیین هنجارها و قواعد بین‌المللی بیشتر، و در نتیجه تحقق هدف‌ها و اجرای سیاست‌ها، آسان‌تر و پُربارتر خواهد بود.

۳-۲-۳. راهبردهای استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های

دفاعی ج.ا.ایران

راهبردها، اقدام‌هایی هستند که برای پاسخگویی به پدیده محوری و اداره و مدیریت آن صورت می‌گیرد. بنابراین، برای شناسایی و نام‌گذاری مقوله اصلی و ارائه راهبردها، از مصاحبه‌شوندگان خواسته شده تا عنوان کنند از چه راهبردهایی می‌توان استفاده نمود تا به استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران کمک شود. با توجه کدگذاری صورت‌گرفته دو مقوله سیاست‌گذاری دفاعی عقلانی و اثربخش، و توجه به مدیریت دانش به‌عنوان دو راهبرد اصلی در جهت استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی به‌دست آمده که در جدول شماره (۴) آمده است:

جدول شماره (۴): راهبردهای کاربردی دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران

مفاهیم	مقوله	بُعد
حاکمیت نگاه ملی و فراملی در فرایند سیاست‌گذاری دفاعی	سیاست‌گذاری دفاعی عقلانی و اثربخش	راهبرد ف
تعیین نوع اهداف دفاعی در چهارچوب منافع ملی		
پیش‌بینی و تحلیل فایده و هزینه‌ها		
شناخت و آگاهی دقیق از وضعیت بین‌المللی		
آگاهی از قدرت و توان نظامی خود		
بهره‌گیری از بسته‌های اطلاعاتی موثق و علمی در تدوین سیاست		
آینده‌محوری در سیاست‌گذاری دفاعی		
درس‌آموزی از تجربه سیاست‌گذاری‌های دفاعی موفق و ناموفق گذشته خود و دیگران		
استفاده از دستاوردهای اطلاعاتی دیپلماسی دفاعی در تدوین سیاست‌های دفاعی		
استفاده از ظرفیت هیئت‌های اندیشه‌ورز		
سازگاری و انعطاف‌پذیری سیاست‌ها با تحولات نظامی و سیاسی آینده	مدیریت دانش	راهبرد ب
بهره‌گیری از تجربه‌های دیپلماسی دفاعی دوران دفاع مقدس		
بهره‌گیری مؤثر از حلقه‌های یادگیری و انتقال تجربه در اجرای دیپلماسی		
بهره‌گیری از نظرها و دیدگاه‌های کارشناسان مراکز مطالعاتی و پژوهشی		
به‌روزرسانی گنجینه و مخزن دانش در دیپلماسی دفاعی		
مستندسازی تجربه‌ها و درس‌های گذشته از دیپلماسی دفاعی		
بهره‌گیری از سیاست‌ها و تجربیات دفاعی همسایگان خود و دیگر کشورها		
گسترش حوزه تعامل و گفتگوهای دفاعی با کشورهای دارای دانش لازم دفاعی و امنیتی		

۳-۲-۴. شرایط زمینه‌ای استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران

شرایط زمینه‌ای، بستر عام را برای اجرای راهبردها به‌وجود می‌آورد. این شرایط به‌طور عمده به مؤلفه‌های محیط کلان همانند شرایط سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، فناوری و ... اطلاق می‌شود. (محمدی فاتح، ۱۳۹۴) به‌طور کلی، الگوهای زمانی و مکانی پایداری که بر پدیده محوری حاکم است به‌عنوان بستر در نظر گرفته شده است. در این تحقیق شرایط زمینه‌ای که از لابه‌لای مصاحبه‌ها به‌دست آمده، شامل پنج مقوله وضعیت بین‌المللی، وضعیت سیاسی، وضعیت اقتصادی، وضعیت فرهنگی و وضعیت علمی و فناوری می‌باشد که بستر عام را برای کاربرست دیپلماسی دفاعی در جهت اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، فراهم می‌کند. در جدول شماره (۵) مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با هر مقوله آمده است:

جدول شماره (۵): شرایط زمینه‌ای کاربرست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی

ج.ا.ایران

مفاهیم	مقوله	بُعد
عضویت در پیمان‌ها و ائتلاف‌های نظامی و دفاعی منطقه‌ای و بین‌المللی	وضعیت بین‌المللی	شرایط زمینه‌ای
همگرایی و گسترش همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در حوزه دفاعی		
تلاش کشورها به سمت خلع سلاح منطقه‌ای و بین‌المللی		
تعاملات منصفانه، فراگیر و متعادل در جهت بهره‌مندی همگان		
حمایت افکار عمومی جهان از اقدام‌های صلح‌آمیز	شرایط سیاسی	
انسجام ملی		
حمایت نخبگان نظامی و سیاسی		
تفکیک وظایف و مأموریت‌های سازمان‌های دفاعی		
شایسته‌سالاری و ضابطه‌مندی	شرایط اقتصادی	
شرایط اقتصادی و رفاهی مناسب در جامعه		
اختصاص بودجه دفاعی کافی		
تکیه بر اقتصاد مقاومتی و درون‌زا		
کاهش وابستگی به اقتصاد نفتی	شرایط فرهنگی	
توکل به خدا و اعتماد به وعده‌ها و امدادهای الهی		
حاکمیت فرهنگ دوستی و صلح‌طلبی		
فرهنگ تعامل و ارتباط		
عمل به فرهنگ و ارزش‌های دینی و ملی	وضعیت علمی و فناوری	
توجه به فرهنگ و ارزش‌های دیگران (بازیگران بین‌المللی) در تعامل‌ها		
سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه مطالعات دفاعی		
افزایش تولیدات علمی و فناوری		
تجهیز بودن به سامانه‌های الکترونیکی و ارتباطی نوین	ارتباط با دانشگاه و صنعت	
ارتباط با دانشگاه و صنعت		

۳-۲-۵. شرایط مداخله گر استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای

سیاست های دفاعی ج.ا.ایران

شرایط مداخله گر شرایط عام و ساختاری هستند که مداخله سایر عوامل را آسان و یا محدود می کنند. (عبدی و نادری، ۱۳۹۷: ۴۴) منظور از شرایط مداخله گر در این تحقیق، همان توانایی داخلی و سازمانی و عوامل بین المللی است که در کاربست دیپلماسی دفاعی مؤثر بوده و باعث آسان شدن اجرای راهبردها شده و در نتیجه کارآمدی و اثربخشی دیپلماسی دفاعی را تقویت می کنند. براساس کُدگذاری مقوله های به دست آمده از مصاحبه، سه مقوله عوامل پشتیبانی کننده، شایستگی های فردی مجری و یا دیپلمات و عوامل بین المللی به عنوان شرایط مداخله گر در استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست های دفاعی ج.ا.ایران می باشند که در جدول شماره (۶) آمده است:

جدول شماره (۶): شرایط مداخله ای کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست های

دفاعی ج.ا.ایران

مفاهیم	مقوله	بُعد
توان تجهیزاتی و سخت افزاری	عوامل پشتیبانی کننده	شرایط مداخله ای
حمایت مردمی		
کیفیت نیروی انسانی		
دانش راهبردی		
قدرت اطلاعاتی		
وحدت و هماهنگی بین نیروهای مسلح	شایستگی های فردی مجری (دیپلمات)	
ایمان به خدا و آراستگی به معیارهای الهی و اخلاقی		
روحیه جهادی و انقلابی مبتنی بر عقلانیت		
واقع گرایی و همچنین پرهیز از خیالبافی		
حذف مفروضه های نادرست ذهنی و خطوط قرمز خودترسیمی		
برخورداري از دانش و بییش سیاسی و نظامی	عوامل بین المللی	
داشتن انگیزه، تعهد و تحرک		
توان علمی و تخصصی		
شجاعت و اعتماد به نفس		
قدرت نظامی و دفاعی دیگران		
ماهیت، شدت و دامنه تهدیدها		
سیاست ها و راهبردهای دفاعی دیگر کشورها		
ائتلاف ها و پیمان های نظامی		
قوانین و مقررات بین المللی		
میزان همگرایی و وحدت بین کشورهای اسلامی		

۳-۲-۶. پیامدهای استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های

دفاعی ج.ا.ایران

پیامدها همان اهدافی هستند که در آینده با اجرای راهبردها به دست می‌آیند. به عبارتی، آثاری هستند که در نتیجه عملی شدن سیاست‌ها در آینده ایجاد می‌شود. بر مبنای نظر مصاحبه‌شوندگان، پیامدهایی را که قدرت نرم دیپلماسی دفاعی به دنبال دارد، در دو مقوله پیامدهای ملی و بین‌المللی در جدول شماره (۷) دسته‌بندی گردیده‌اند.

جدول شماره (۷): پیامدهای کاربرست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی

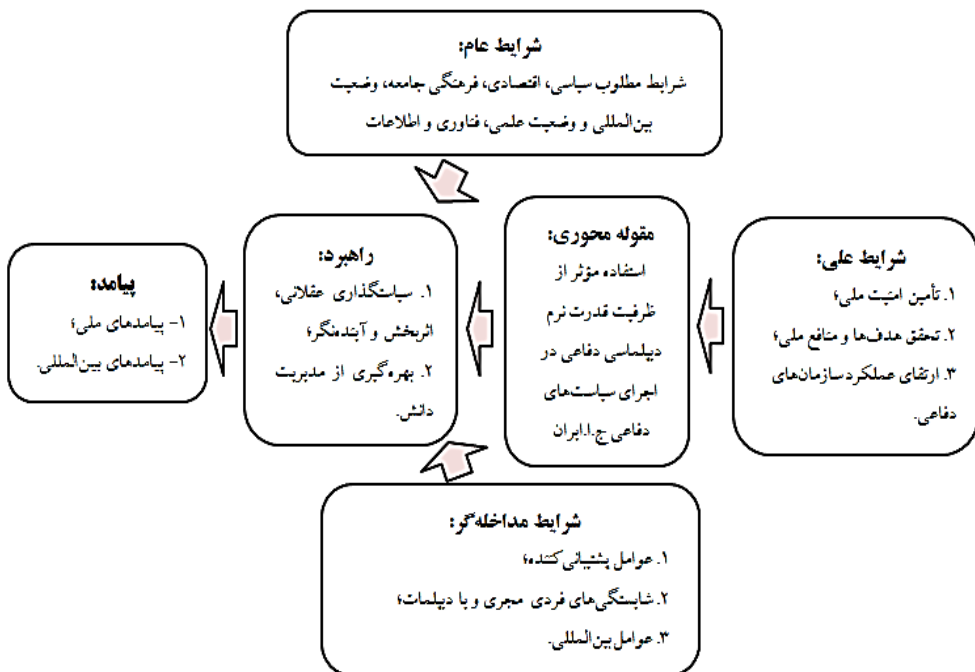
ج.ا.ایران

مفاهیم	مقوله	بُعد
کاهش تهدیدات بین‌المللی	پیامدهای ملی	پیامدها
تأمین و تحکیم امنیت ملی		
تأمین منافع و تحقق هدف‌های ملی		
ایجاد آرامش و ثبات برای جامعه		
توسعه علمی و فناوری		
توسعه اقتدار دفاعی و تولید قدرت		
فعالیت بخشیدن و تحرک بخشی به اجرای سیاست‌ها و آسان‌سازی آن		
جهت‌دهی به تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های آتی دفاعی	پیامدهای بین‌المللی	
ایجاد بازدارندگی مؤثر و مصونیت‌سازی		
جلوگیری از انزوای بین‌المللی		
جلوگیری از شکل‌گیری ائتلاف‌های نظامی و امنیتی ضدایرانی		
تنش‌زدایی و اعتمادسازی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی		
همگرایی و وابستگی متقابل در روابط دفاعی بین کشورها		
جلب حمایت بین‌المللی و افکار عمومی جهان		
از بین بردن ذهنیت‌های منفی و کاهش دشمنی‌ها	پیامدهای بین‌المللی	
جذابیت برای نظام اسلامی و نشر ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی		
صلح‌سازی و همزیستی مسالمت‌آمیز		
خلع سلاح منطقه‌ای و بین‌المللی و کاهش هزینه‌های جنگ		
نفی سلطه‌پذیری و مقابله با زیاده‌خواهی‌ها و فشارهای قدرت‌های سلطه‌گر		

۳-۳. ارائه الگوی تحقیق

بعد از تعریف مقوله محوری، با کدگذاری مجدد داده‌ها، انواع شرایط اثرگذار بر مقوله محوری (شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر)، کنش‌ها و برهم‌کنش‌هایی (راهبردها) که برای اداره، واپایش یا پاسخ به مقوله محوری به وجود می‌آیند و پیامدهای ناشی از آنها نیز،

تعریف می‌شوند. (عدی و نادری، ۱۳۹۷: ۴۴) شکل شماره (۴) که حاصل تجزیه و تحلیل مجدد داده‌ها بر اساس نظریه داده‌بنیاد است، بیانگر نتایج کدگذاری محوری در این تحقیق می‌باشد. همان‌گونه که در این شکل نشان داده شده است، در مرحله کدگذاری محوری سعی شد ضمن انتخاب یک مقوله به‌عنوان مقوله محوری، بر اساس ساختار نظریه داده‌بنیاد، داده‌ها دوباره مورد پردازش قرار گیرند. به این ترتیب، بر مبنای ویژگی‌هایی که «استراوس» درباره مقوله محوری مطرح کرده‌اند، مقوله استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، به‌عنوان مقوله محوری در نظر گرفته شده و سعی شد با استفاده از مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز و همچنین داده‌های گردآوری شده، خط ارتباطی میان مقوله‌های تحقیق یعنی شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای و راهبردها و پیامدها برای مقوله محوری تعریف شوند.

شکل شماره (۴): الگوی کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی

ج.ا.ایران

۳-۴. کدگذاری انتخابی و گزاره‌های حکمی تحقیق

هدف نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، تولید نظریه است نه توصیف صرف پدیده. برای اینکه تحلیل‌ها به نظریه تبدیل شوند مفاهیم باید به‌طور منظم به یکدیگر ربط یابند. کدگذاری انتخابی مرحله اصلی نظریه‌پردازی است که بر اساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری (که به‌عنوان مراحل مقدماتی و زمینه‌ساز برای نظریه‌پردازی، مقوله‌ها و روابط مقدماتی را به‌عنوان سازه‌ها و اصول اصلی نظریه در اختیار می‌گذارند)، به تولید نظریه می‌پردازد. به این ترتیب که مقوله‌محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن روابط را در چارچوب یک روایت روشن کرده و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. بنابراین کدگذاری انتخابی، فرایند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌هاست، به این ترتیب که محقق با ایجاد یک آهنگ و چیدمان ویژه بین مقوله‌ها آن‌ها را برای ارائه و شکل‌دهی یک نظریه (تصویر) تنظیم می‌کند. (Creswell, 2004:19)

گزاره‌های حکمی (قضایا)، روابط بین پدیده محوری و سایر عناصر و مقوله‌ها را نشان می‌دهند. گزاره‌های حکمی یا قضایای این تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

قضیه (۱): تأمین امنیت ملی، تحقق هدف‌ها و منافع ملی و ارتقای عملکرد سازمان‌های دفاعی به‌عنوان شرایط علی استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران به‌شمار می‌روند.

قضیه (۲): استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران به‌عنوان طبقه محوری، بر راهبردها و خروجی دیپلماسی دفاعی مؤثر خواهد بود.

قضیه (۳): سیاست‌گذاری عقلانی، اثربخش و آینده‌نگر و بهره‌گیری از مدیریت دانش در عرصه دیپلماسی دفاعی به‌عنوان راهبردهایی برای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران به‌شمار می‌روند.

قضیه (۴): شرایط مطلوب سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه، وضعیت بین‌المللی و علمی، فناوری و اطلاعاتی بستر و زمینه‌های عام را برای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران فراهم می‌کند.

قضیه (۵): عوامل حمایتی و پشتیبانی‌کننده، شایستگی‌های فردی مجری و یا دیپلمات، و عوامل بین‌المللی به‌عنوان شرایط مداخله‌گر، بستر خاص را برای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران فراهم می‌کند.

قضیه (۶): استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، آثار و پیامدهایی را در سطح ملی و بین‌المللی برای نظام ج.ا.ایران به همراه خواهد داشت.

۳-۵. روایت الگوی کاربردی ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های

دفاعی ج.ا.ایران

امروزه افزون‌بر تهدیدهای متنوعی که وجود دارد، منافع کشورها به‌گونه‌ای به‌هم‌گره خورده که لازم است برای تأمین منافع و تحقق هدف‌ها و سیاست‌های موردنظر، از ابزارها و روش‌های مطلوب و اثرگذاری استفاده شود. چراکه هرگونه راهبرد و گُنش ناپخته و غیراصولی ممکن است خسارت‌های جبران‌ناپذیر را برای کشور ایجاد نماید. در حوزه دفاعی، موفقیت در تحقق سیاست‌ها و هدف‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت دفاعی و مقابله با تهدیدهای فرارو، نیازمند توجه به منابع قدرت نرم در کنار قدرت سخت و بیشترین بهره‌برداری از این دو بُعد قدرت در فرایند اجرای سیاست‌های دفاعی است. دیپلماسی دفاعی یکی از منابع قدرت نرم و ابزاری غیرقهری و مسالمت‌آمیز است که در برقراری روابط دفاعی دوستانه و صلح‌آمیز بین کشورها و همچنین حفظ و تأمین منافع ملی نقش بسیار مهم و حساسی را دارد. بنابراین، توجه به کاربرد اثربخش این ابزار، استفاده مؤثر و حداکثری از آن در جهت تحقق سیاست‌های دفاعی برای نظام ج.ا.ایران امری لازم و ضروری است. به‌همین خاطر در کنار منابع سخت، یکی از ملزومات حفظ موجودیت نظام، دفاع از کشور، تسهیل در رسیدن به منافع و هدف‌های ملی و تأمین امنیت، استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی است. در اینجا بر مبنای یافته‌های تحقیق، شرایط علی، بسترهای خاص و عام، راهبردها و پیامدهای به‌دست آمده از استفاده

مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، تبیین می‌گردد. در این راستا، شرایط علی مؤثر بر استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران شناسایی و سیاست‌گذاری عقلانی و اثربخش و همچنین بهره‌گیری از مدیریت دانش به‌عنوان راهبردهایی برای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در نظر گرفته شد.

به‌طور کلی، روایت نظریه استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران را این‌گونه می‌توان تبیین کرد: متغیرهای علی تأمین امنیت ملی، تحقق هدف‌ها و منافع ملی و ارتقای عملکرد سازمان‌های دفاعی باعث توجه به موضوع استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران شده و خود را در سیاست‌گذاری عقلانی، اثربخش و آینده‌نگر و بهره‌گیری از مدیریت دانش نمایان می‌سازد. همچنین شرایط مداخله‌گر همچون عوامل حمایتی و پشتیبانی‌کننده، شایستگی‌های فردی مجری و یا دیپلمات و عوامل بین‌المللی بستر خاص و شرایط زمینه‌ای همچون شرایط مطلوب سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه، وضعیت بین‌المللی، علمی، فناوری و اطلاعاتی بستر عام را برای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران فراهم می‌کنند و با اثرگذاری، راهبردهای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران یعنی سیاست‌گذاری عقلانی، اثربخش و آینده‌نگر، و بهره‌گیری از مدیریت دانش در عرصه دیپلماسی دفاعی را تسهیل و پیامدهایی را در سطح ملی و سطح بین‌المللی برای ج.ا.ایران ایجاد می‌کند.

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

امروزه موفقیت در سیاست‌های جهانی، نیازمند استفاده از قدرت نرم به همراه قدرت سخت است. براین اساس، با توجه به تهدیدهای فراروی ج.ا.ایران، بهره‌گیری از کلیه ظرفیت‌های سخت و نرم در حوزه دفاعی ضرورتی انکارناپذیر بوده و می‌توان گفت

دیپلماسی دفاعی در زمره یکی از مؤثرترین ظرفیت‌های نرم دفاعی است که می‌تواند آثار فراوانی را برای ج.ا.ایران به دنبال داشته باشد. افزون بر این، در این دنیای پیچیده برای مواجهه با مسائل نوپدید همچون راهبرد جنگ نرم باید از الگوهای جدیدی استفاده کرد. «منظور از الگو، تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، چگونگی ارتباط آن‌ها و نتایج به دست آمده از کنش و واکنش آن‌هاست. به کمک الگو می‌توان متغیرهای موجود و رابطه بین آن‌ها را به خوبی شناخت؛ هر شق را به آسانی ارزیابی کرد و از میان راه‌حل‌ها، بهترین راه‌حل را برگزید.» (الوانی، ۱۳۸۰: ۵۲)

همان‌گونه که اشاره شد، این پژوهش به دنبال ارائه الگویی جدید از کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در اجرای سیاست‌های دفاعی بوده است. براساس الگوی اکتشافی که در شکل شماره (۴) ارائه شد، به متولیان دیپلماسی دفاعی توصیه می‌شود اگر به دنبال بهره‌گیری مؤثر از قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی هستند، در تعاملات دفاعی به حفظ امنیت ملی، تحقق هدف‌ها و منافع ملی و ارتقای عملکرد سازمان‌های دفاعی توجه نموده و در اولویت هدف‌ها قرار گیرند.

در بُعد شرایط مداخله‌گر، توصیه می‌شود دیپلمات‌ها را براساس شایستگی انتخاب نموده و در کنار توجه به عوامل بین‌المللی، عوامل حمایتی و پشتیبانی‌کننده را تقویت نموده تا بستر ویژه‌ای برای استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت دیپلماسی دفاعی فراهم گردد. در بُعد شرایط زمینه‌ای، توصیه می‌شود در راستای ایجاد شرایط مطلوب سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در جامعه تلاش نموده و ضمن برآورد دقیق از وضعیت بین‌المللی، از شرایط مطلوب آن نهایت استفاده به عمل آید. همچنین توصیه می‌شود در راستای ارتقای وضعیت علمی، فناوری و اطلاعاتی تلاش گردد تا بستر و زمینه‌های عام برای استفاده مؤثر از ظرفیت دیپلماسی دفاعی فراهم شود.

باتوجه به ابعاد و شرایط بالا، سیاست‌گذاری عقلانی، اثربخش و آینده‌نگر و بهره‌گیری از مدیریت دانش به‌عنوان راهبردهایی برای استفاده مؤثر از ظرفیت قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در عرصه تحقق سیاست‌های دفاعی، به متولیان دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران توصیه

می‌گردد. در نتیجه عمل به راهبردهای ارائه شده، آثار و پیامدهای موفقیت‌آمیز و مثبتی را هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی برای ج.ا.ایران به همراه خواهد داشت و نقش مؤثری را در شکل دادن به داده‌های سیاست دفاعی، اثربخشی به تصمیم‌گیری‌های آینده سیاست‌گذاران دفاعی و تسهیل در دستیابی به هدف‌های دفاعی و نظامی ایفا می‌کند.

۲-۴. پیشنهادها

- (۱) در عملی نمودن مفاهیم و مقوله‌های اشاره شده در الگوی نهایی تحقیق تلاش ویژه‌ای شود.
- (۲) از بسته‌های اطلاعاتی موثق و علمی و از نظرها و دیدگاه‌های کارشناسانه مراکز تخصصی مطالعات بین‌المللی، راهبردی و پژوهشی و هیئت‌های اندیشه‌ورز در تهیه طرح‌ها و راهبردهای دیپلماسی دفاعی بهره‌گیری شود.
- (۳) جهت ایجاد شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر مناسب در اجرای دیپلماسی دفاعی اثربخش، برنامه‌ها و سیاست‌های کارآمد تهیه گردد.
- (۴) به ارزیابی اثربخشی راهبردها پس از اجرا توجه گردد.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. الوانی، سیدمهدی، (۱۳۸۰)، *تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی*، تهران: انتشارات سمت.
۲. افتخاری، اصغر و مهدی ذوالفقاری، (۱۳۹۳)، *الگوی مدرن عملیات روانی آمریکا علیه جمهوری اسلامی، فصلنامه مجلس و راهبرد*، سال بیست‌ویکم، شماره ۷۸.
۳. ایزدی، بیژن، (۱۳۸۶)، *درآمدی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، قم: انتشارات بوستان ولایت.
۴. پوستین‌چی، زهره، ابراهیم متقی، طیبه مآبی و مهدی فقیه، (۱۳۹۱)، *نشانه‌ها و کارکردهای دیپلماسی دفاعی پویا، فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال دهم، شماره ۴۰.
۵. پیرمحمدی، سعید، (۱۳۹۵)، *شاخص‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، مجله سیاست دفاعی*، شماره ۹۵.
۶. تهامی، سیدمجتبی، (۱۳۹۰)، *امنیت ملی، داکترین سیاست‌های دفاعی و امنیتی*، جلد اول و دوم، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش.
۷. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۶)، *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: انتشارات سمت.
۸. حسنلو، خسرو، (۱۳۸۸)، *مروری بر مفاهیم جنگ*، تهران: انتشارات علوم و فن‌آوری دفاعی.
۹. حسینی جیردهی، حسین، (۱۳۸۷)، *سیاست دفاعی: چارچوبی برای تحلیل، مجله سیاست دفاعی*، شماره ۱.
۱۰. خدادحسینی، سیدحمید و شهریار عزیزی، (۱۳۹۴)، *مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک (رویکردی جامع)*، تهران: انتشارات صفار.
۱۱. دانایی‌فرد، حسن و سیدمجتبی امامی، (۱۳۸۶)، *استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه-پردازی داده‌بنیاد، فصلنامه اندیشه مدیریت*، شماره ۲.
۱۲. روحی، نبی‌اله، (۱۳۸۵)، *جنگ مردمی و دکترین دفاعی چین، فصلنامه مطالعات بسیج*، سال نهم، شماره ۳۰.
۱۳. زهدی، یعقوب و محمود عسگری، (۱۳۸۷)، *شاخص‌های ارزیابی سیاست دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال ششم، شماره ۲۳.
۱۴. ساعد، نادر، (۱۳۸۹)، *دیپلماسی دفاعی: تأملی شناختی و کاوش در مبادی، فصلنامه راهبرد دفاعی*، شماره ۳۱.

۱۵. ساعد، نادر و قاسم علیدوستی، (۱۳۹۰)، دیپلماسی دفاعی تطبیقی و ترسیم سازواره الگوی مدیریت آن در جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، شماره ۳۴.
۱۶. عبدی، بهنام و علیرضا نادری، (۱۳۹۷)، ملاحظات سیاستی استقرار فرهنگ دفاعی آینده‌نگر در راستای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت بر اساس تدابیر مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله العالی)، *فصلنامه آینده پژوهی*، سال دوم، شماره ۶.
۱۷. غرایق‌زندی، داود، (۱۳۹۰)، *درآمدی بر سیاستگذاری امنیت ملی*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۸. فرشچی، علیرضا و مرتضی اسمعیلی، (۱۳۹۲)، دیپلماسی دفاعی در پرتو رویکرد چین به مسأله امنیت، *مجله سیاست دفاعی*، سال بیست‌ویکم، شماره ۸۳.
۱۹. قاسمی، فرهاد و الهام نگهدار، (۱۳۹۲)، چرخه‌ی راهبردی و الزامات سیستم دفاعی جمهوری اسلامی ایران، *مجله سیاست دفاعی*، شماره ۸۵.
۲۰. کاظمی، علی‌اصغر، (۱۳۹۳)، *روابط بین‌الملل در تئوری و عمل*، تهران: نشر قومس.
۲۱. متقی، ابراهیم، (۱۳۸۵)، برآیندهای تحول در ساختار کارکرد دیپلماسی دفاعی آمریکا، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، شماره ۱۴.
۲۲. محمدی فاتح، اصغر، (۱۳۹۴)، *طراحی مدلی برای ارتقاء ظرفیت سیاستگذاری در ایران*، دانشگاه تربیت مدرس: دانشکده مدیریت و اقتصاد.
۲۳. میرزایی، خلیل، (۱۳۹۰)، *شیوه علمی مقاله نویسی*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسانه، چاپ دوم.
۲۴. مینایی، حسین، ابراهیم حاجیانی، حسین دهقان و فروزنده جعفرزاده‌پور، (۱۳۹۶)، ارزیابی راهبرد دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در وضعیت موجود، *فصلنامه راهبرد*، سال بیست‌و-ششم، شماره ۸۳.

ب. منابع انگلیسی

1. Brodie, Bernard (1949), Strategy as a Science, *World Politics*, Vol. 1.
2. Cottey, Andrew and Anthony Forster (2004), Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance, Oxford, Oxford University Press, *Adelphi Papers*, Vol. 44, No. 365.
3. Creswell, J.W. (2004), *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. California: SAGE publications.
4. Elliot, Jeffrey M. and Robert Reginald (1989), *The Arms Control, Disarmament, and Military Security Dictionary*, Oxford, Clío Press Ltd.

5. Lider, Patrick, (1983), *Military Theory: Concept, Structure and Problem*, Alder shot, Gower Pub Company.
6. Mulloy, Garren (2007), Japan's Defense Diplomacy and Cold Peace in Asia, *Asia Journal of Global Studies*, 1.
7. Shea, T. C. (2005), *Transforming Military Diplomacy*, George C Marshall Center APO AE 09053 European Center for Security Studeis.
8. Strauss, Anselm L., & Corbin, Juliet (1998), *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, 2nd Ed., Sage.
9. Yarger, Harry, (2006), *strategic theory for the 21 century*. Carlisle, PA : Strategic Studies Institute, U.S. Army War College

Archive of SID